

Var det lege Ibsen ville bli?

En vanlig oppfatning har vært at Henrik Ibsen (1828–1906) hadde planer om å studere medisin. Denne oppfatningen ble trolig første gang presentert i vennen Paul Botten-Hansens Ibsen-biografi i 1863, da dikteren var 35 år gammel. Siden er den gjentatt en rekke ganger, bl.a. i Henrik Jægers biografi i 1888 og noe senere i *Norsk Forfatter-Lexikon*. Ibsen leste korrektur på begge disse verkene, og endret ikke på det.

Selv om kildegrunnlaget er spedt, er det ikke utelukket at Ibsen kan ha hatt et ønske om å studere medisin. Men vi vet ikke når han eventuelt fikk denne ideen, hvor lenge den varte eller hvor grunnfestet den kan ha vært. Da Ibsen flyttet til Christiania for å ta examen artium i 1850, 22 år gammel, hadde han i alle fall andre planer.

Historien illustrerer et viktig poeng: Hva skal kreves av kildegrunnlag før vi aksepterer en opplysning?

Engelsk sammendrag finnes i artikkelen på www.tidsskriftet.no

Oppgitte interessekonflikter: Ingen

Erlend Hem

erlend.hem@medisin.uio.no
Avdeling for atferdsfag
Institutt for medisinske basalfag
Universitetet i Oslo
Postboks 1111 Blindern
0317 Oslo

Som 15-åring reiste Ibsen til Grimstad for å gå i apotekerlære hos Jens A. Reimann (1805–73) (1). Halvdan Koht (1873–1965) hevdet at Ibsen kanskje selv kom på at han burde få seg post på et apotek. «Det tyktes kunna høve bra, sia han tenkte å studere medisin» (2). Om det faktisk forholdt seg slik, vet man ikke (3). Andre har ment at det like gjerne kan ha vært en tilfeldighet at han havnet på et apotek (4).

Farmasøytisk medhjelperprøve

Det som er klart, er at Ibsen i januar 1847 avla farmasøytisk medhjelperprøve for distriktslegen i Vestre Nedenes, Jens Chr. Skjelderup (1806–85) i Arendal (5). Da hadde han vært i arbeid i apoteket i tre år. Nå var han ikke lenger bare lærling, men uteksaminert apotekermedhjelper (6). Kort etter ble apoteket overtatt av Lars Nielsen (1824–65), og forholdene bedret seg for unge Ibsen. Han fikk et værelse, større frihet og høyere lønn (6).

Preliminæreksamen?

I 1863, da Ibsen var 35 år gammel, kom den første grunnleggende biografien om ham (7) (fig 1) (8). Den var skrevet av vennen Paul Botten-Hansen (1824–69) og gikk over to trykksider i *Illustreret Nyhedsblad*, som Botten-Hansen redigerte. Her het det: «Hans Hu stod dog ikke til at blive Apotheker, men til at komme til at studere Medicin, hvortil Pharmaciaen for ham kunde tjene som en Gjenvei» (7). Koht mente at Botten-Hansen er en pålitelig kilde, men at vi ikke vet hvor tidlig Ibsen fikk denne ideen. Botten-Hansens kortbiografi fikk stor betydning, og var visstnok i lang tid hovedkilden for enhver skildring av dikterens ungdomsliv (9).

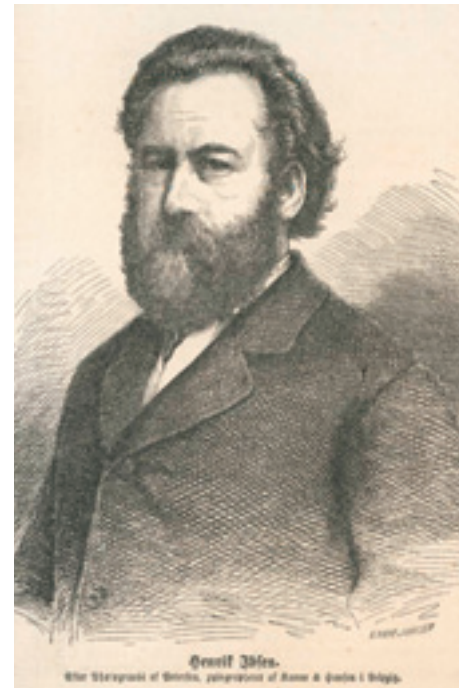
Botten-Hansen hevdet at Ibsen først hadde tenkt å ta preliminæreksamen (7). Det var en forberedende prøve som åpnet for å ta juridisk eller medisinsk eksamen uten latin for personer som ikke hadde examen artium. Koht mente dette var rimelig, ettersom Ibsen kunne lite latin (2).

Ordningen med preliminæreksamen ble etablert i 1815 for å øke tilgangen av embetsmenn i den nye norske staten. De som fullførte norsk medisinsk embets-eksamen, fikk tittelen *examinatus medicinae*. «Preliminaristene» ble ikke akademiske borgere. Til å begynne med ble de ikke oppfattet som studenter og fikk f.eks. ikke adgang til Studentersamfundet. Ordningen ble opphevet ved fundasrevisjonen i 1845, og preliminæreksamen ble avholdt siste gang i 1849 (10).

Ifølge Botten-Hansen fikk Ibsen atskillig tid til lesing i Grimstad, og dette gjorde at han besluttet seg til å ikke bare ta preliminæreksamen, men å ta skrittet fullt ut med en fullverdig opptaksprøve.

Examen artium

Ibsen forlot Grimstad våren 1850 for å ta examen artium, som var opptaksprøven for universitetsstudenter. Denne eksamenen ble holdt av og ved universitetet frem til 1883 (10). Han begynte ved Heltbergs Student-

Figur 1 Det første bildet av Ibsen som ble offentliggjort, sto på trykk i *Illustreret Nyhedsblad* 19.7. 1863 (7). Det var en xylografi (tresnitt) ved Hans Peter Hansen ved Kanne & Hansen i Leipzig. Den var basert på et «nu forsvunnet fotografi tatt av den danske fotograf P. Petersen» (8). Nasjonalbiblioteket, Billedsamlingen

fabrik, som var en privat latinskole for eldre elever. Han gikk opp til eksamen i august, men strøk i aritmetikk og gresk. Bedre gikk det i latin. Han fikk «Godt» i latinsk oversettelse, «Tømmelig godt» i latinsk stil og «eit skarve artiums-vitnemål» – underskrevet av dekanus Johan Sebastian Welhaven (1807–73) (2). Han kunne dermed titulere seg student og komme med i Studentersamfundet. Men studere kunne han ikke før han tok opp igjen aritmetikken og gresken – og det gjorde han aldri (1).

I Botten-Hansens biografi står det ingenting om den middelmådige eksamenen. Det slås kort og godt fast at verken «Resourcer eller Lyst stod længere til noget Embedsstudium» (7). Det med ressursene var vel egentlig ikke noe nytt, men at lysten nå hadde tatt en annen vei, var sikkert riktig nok. Koht mente at det var livet blant ungdom han brydde seg om, ikke eksamen og fagstudium: «Han tenkte ikkje lenger på medisin» (2). Det var dikter han ville bli (3). Likevel la han ikke universitetet bak seg ennå. Vinteren 1850–51 fulgte han bl.a. Welhavens forelesninger om Holberg (11).

Doktor Ibsen

Opplysningen om Ibsens angivelige medisinplaner ble snart en gjenganger i Ibsenlitteraturen. Til 60-årsdagen i 1888 utga Henrik Jæger (1854–95) en Ibsen-biografi der han skrev: «Pharmaceut vilde han ikke nøjes med at blive; han vilde først og fremst klavre et trin høyere op paa samfundsstigen, blive student og studere medicin» (12). Jæger hadde lange samtaler med Ibsen under arbeidet, og Ibsen leste trolig korrektur på boken.

Også i Jens B. Halvorsens (1844–1900) store verk *Norsk Forfatter-Lexikon* kommer medisinplanene til syne (13). Han skriver at da Ibsen hadde rykket opp fra «Discipel til Medhjælper» på apoteket, var det hans mål «at blive Student og saa komme til at studere Medicin» (9). Ibsens korrekturmerknader til denne boken er oppbevart i Håndskriftsamlingen ved Nasjonalbiblioteket i Oslo og er lagt ut på Internett (9). Opplysningen om medisinplanene hadde Ibsen ingen kommentarer til. Ibsens korrektur er beskrevet som nøyaktig, nesten pirkete (14), og han hevdet selv at artikkelen om ham i Halvorsens leksikon var uttømmende og fullt ut pålitelig (14, 15).

Det er disse samtidige kildene som er grunnlaget for at mange Ibsen-forskere fremdeles fester lit til opplysningene om Ibsens medisinplaner (6, 11, 16). Opplysningen er også kommet med i en lang rekke oppslagsverk og annen Ibsen-litteratur, både nasjonalt og internasjonalt (17–24) – selv om noen trekker det vel langt: «1850 begann er in Oslo ein Medizinstudium» (22).

At Ibsen brukte så mange leger i sin dramatik og gjerne fremstilte dem på en positiv måte, kan nok også ha bidratt til å gi liv til oppfatningen. Til gjengjeld finnes ingen apotekere i Ibsens verk. I samme retning trekker det faktum at Ibsen titulerte seg selv, og forventet å bli tiltalt fra andre, som «dr. Ibsen» etter at han ble æresdoktor ved universitetet i Uppsala i 1877.

Mytemaker Ibsen

Det er ikke urimelig å tro at Ibsen en gang hadde en drøm om å bli lege. Han kan godt ha bifalt Botten-Hansens, Jægers og Halvorsens ord. Men noe sikkert kan vi ikke vite (25, 26). Nylig ble det sågar hevdet at ingen lenger bekjenner seg til denne «myten» fordi man ikke finner noen konkrete belegg eller vitneutsagn for det (27).

Jægers og Halvorsens bøker, som Ibsen leste korrektur på, ble utgitt da Ibsen sto på høyden av sin karriere. Da var han en ganske bevisst mytemaker i forhold til eget image. Det kan derfor godt tenkes at han ønsket å akseptere – eller plante – opplysninger om at han planla å studere medisin. Ibsen var god på regi, og det at han iscenesatte sitt liv på en måte som gammel og etablert forfatter, kan mer være uttrykk for dette enn sannheten om hva han faktisk planla som ung. Kanskje er det noe mindre sannsynlig at han som 35-åring, da Botten-Hansens biografi ble utgitt, var like bevisst i forhold til dette.

Historien illustrerer et viktig poeng: Hva skal eller bør kreves av kildegrunnlag før vi aksepterer en opplysning? Halvdan Koht var en meget habil historiker og gikk god for opplysningen. Også vår tids Ibsen-kjennerne, inkludert årets Ibsen-biograf (1), ser ut til å tro på det – eller holder iallfall muligheten åpen. Og nærmere kommer vi vel ikke.

Avslutning

Om Ibsen hadde tenkt på medisin som livsvei de første årene etter at han kom til Grimstad, røpet han senere ingen ambisjoner i den retning. Skolegangen hans gir heller ingen pekepinn (1). Da han forsøkte å ta examen artium, var han 22 år gammel, og det er lite sannsynlig at han hadde noen slike planer da. Han så antakelig heller for seg en akademisk karriere som ga rom for litterær virksomhet. Noe slikt som en heltidsdikter fantes knapt i Norge på denne tiden. Selv de store, som Wergeland og Welhaven, hadde sivile yrker ved siden av diktningen (1). Men hvilket eller hvilke studium Ibsen kan ha hatt i tankene, forblir usikkert.

Jeg takker Randi Meyer ved Ibsen-senteret for god hjelp med kildene og Jan C. Frich for nyttige kommentarer.

Litteratur

1. de Figueiredo I. Henrik Ibsen: mennesket. Oslo: Aschehoug, 2006: 43, 68, 86, 97, 102.
2. Koht H. Henrik Ibsen: eit diktarliv. 2. utg. Bd. 1. Oslo: Aschehoug, 1954: 23, 28, 31, 62.
3. Meyer M. Henrik Ibsen: en biografi. Oslo: Gyldendal, 1971: 23, 62.
4. Mosfjeld O. Henrik Ibsen og Skien: en biografisk og litteraturpsykologisk studie. Oslo: Gyldendal, 1949: 117.
5. Dahl PKH. Streiflyt: fem Ibsen-studier. Oslo: Ibsen-museet, 2001: 89–90.
6. Ystad V. Henrik Ibsen. I: Arntzen JG, red. Norsk biografisk leksikon. Bd. 4. Oslo: Kunnskapsforlaget, 2001: 495–502.
7. Henrik Ibsen. Illustreret Nyhedsblad 19.7.1863; nr. 29: 129–30.
8. Ibsen-portretter samlet av Knud Lassen. I: Ibsen H. Samlede verker: Hundreårsutgaven. Bd. 20. Oslo: Gyldendal, 1930: 57.
9. Tilføelsler og rettelser til artikkelen om Henrik Ibsen i Halvorsens forfatterleksikon. I: Dokumentasjonsprosjektet, Universitetet i Oslo. www.dokpro.uio.no/litteratur/ibsen/ms/varia.html (31.10.2006).
10. Langholm S. Studieordninger, eksamener og grader, 1813 til 1999. I: Håndbok om Universitetet i Oslos historie. www.hf.uio.no/forskningsprosjekter/ffu/FaktaUio/faktadelen/handbok.html (31.10.2006).
11. Aarseth A. Ibsen og vitenskapen: ikke lege, men litterat. Senter for høyere studier 1984, nr. 1: 1.
12. Jæger H. Henrik Ibsen: 1828–1888: et literært livsbillede. København: Gyldendal, 1888: 27.
13. Halvorsen JB. Norsk Forfatter-Lexikon 1814–1880. Bd. 3 (I-L). Kristiania: Den Norske Forlagsforening, 1892: 1–89.
14. Holtmark A. Ibsen og J.B. Halvorsen. I: Bull F, red. Edda: nordisk tidsskrift for litteraturforskning. Bd. 28. Oslo: Aschehoug, 1928: 136–40.
15. Ibsen H. Brev til August Larsen 30.4. 1900. www.dokpro.uio.no/litteratur/ibsen/ms/brev/eiere/nbo/300dpi/b0002903.jpg (31.10.2006).
16. Larson PE. Ibsen in Skien and Grimstad: his education, reading, and early works. Grimstad: Ibsenhuset og Grimstad bymuseum, 1999: 45 www.hf.uio.no/ibsen-senteret/Larson/ibsen-bok.pdf (31.10.2006).
17. Nordisk familjebok. Uggleupplagan. Bd. 12. Stockholm, 1910: 315. <http://runeberg.org/nfb/0190.html> (31.10.2006).
18. Blangstrup C, red. Salmonsens konversationsleksikon. 2. utg. Bd. 12. København: Schultz, 1922: 177.
19. Carlquist G, Carlsson J, red. Svensk uppslagsbok. 2. utg. Bd. 14. Malmö: Norden, 1950: 106.
20. Sudmann A. Norsk allkunnebok. Bd. 6. Oslo: Fonna, 1954: 574.
21. Holmesland A, Størmer L, Tveterås E et al, red. Aschehougs konversationsleksikon. 5. utg. Bd. 9. Oslo: Aschehoug, 1974: 623.
22. Brockhaus Enzyklopädie. 19. utg. Bd. 10. Mannheim: Brockhaus, 1989: 367.
23. Marklund K, red. Nationalencyklopedin: ett uppslagsverk på vetenskaplig grund. Bd. 9. Högnäs: Bra Böcker, 1992: 330–1.
24. Edvardsen EH. Ibsens Christiania. Oslo: Damm, 2003: 17.
25. Ree K. Ibsens legeskikkelser. Tidsskr Nor Lægeforen 1975; 95: 1507–11. www.tidsskriftet.no/lts-pdf/pdf2006/L06-08-N-TAM-1-Ibsen.pdf (31.10.2006).
26. Duve A. Ibsens legeskikkelser. Tidsskr Nor Lægeforen 1975; 95: 1872–3. www.tidsskriftet.no/lts-pdf/pdf2006/L06-08-N-TAM-2-Ibsen.pdf (31.10.2006).
27. Vatnaland T. Henrik Ibsen og hans leger. Dagbladet 15.4. 2006. www.dagbladet.no/kultur/2006/04/15/463642.html (31.10.2006).

Manuskriptet ble mottatt 2.10. 2006 og godkjent 1.11. 2006. Medisinsk redaktør Petter Gjersvik.